

CRP PROJEKT: VPLIV EPIDEMIJE COVID-19 NA OBVLADOVANJE RAKA V SLOVENIJI

Tina Žagar, Sonja Tomšič, Mario Fafangel, Mateja Krajc, Ana Mihor,
Vesna Zadnik

POVZETEK: S prvim oktobrom 2020 je začel potekati ciljni raziskovalni CRP projekt s številko V3-2032 z naslovom Vpliv epidemije COVID-19 na obvladovanje raka v Sloveniji. Sodelujoči raziskovalni organizaciji sta Onkološki inštitut Ljubljana in Nacionalni inštitut za javno zdravje.

Namen projekta je osvetliti vpliv pojava COVID-19 ter uvedenih ukrepov v družbi in zdravstvenem sistemu na breme raka v Sloveniji. Z uporabo različnih virov podatkov bomo skušali ovrednotiti različne vidike s področja onkološke obravnave od presejanja in preventive, diagnostike, obravnave do izidov pri onkoloških bolnikih. V kolikor bo formalno mogoče, bomo proučili tudi vpliv covida-19 na onkološko bolezen in zdravljenje.

Ključne besede: epidemija, COVID-19, rak, onkološka genetska obravnava, napotitve, diagnostika, potek in izidi zdravljenja, register raka

UVOD

V zadnjih letih za rakom letno zbolijo 15.000 Slovencev, več kot 6.000 pa jih letno zaradi raka umre. Med nami trenutno živi prek 110.000 ljudi, ki so imeli kdaj koli postavljeno diagnozo katere od rakavih bolezni (1). Pri raku v osnovi velja, da je izid zdravljenja boljši, v kolikor je diagnoza postavljena v čim zgodnejši fazi, v kolikor se ustrezna terapija začne čim prej in v kolikor je obravnava celostna.

V začetku leta 2020 smo bili tako v Sloveniji kot v številnih državah po svetu priča izrednim dogodkom, ki so sledili širjenju novega koronavirusa SARS-CoV-2 in razglasitvi pandemije zaradi pojava COVID-19.

Številni strokovnjaki s področja onkologije opozarjajo na težave v dostopnosti in uporabi onkoloških storitev med in po različnih izrednih ukrepih,

vedenih ob epidemiji (2–4). Omejevalni ukrepi, ki so zagotovo pripomogli k omejitvi širjenja okužbe in ohranjanju zdravstvenih kapacitet, so za onkološke bolnike prinesli tudi negativne posledice, ki so lahko dolgoročne ali trajne. Tako so na primer v Sloveniji ukrepi omejevanja gibanja in dostopa do primarne ravni zdravstvenega varstva z uvedbo večjega deleža telefonskih konzultacij, začasna ukinitve ne nujnih pregledov, vključno z diagnostiko nespecifičnih simptomov, ki so pogosto prvi znak rakavih obolenj, začasna ukinitve presejalnih programov za zgodnje odkrivanje raka in preventivnih storitev onkološkega genetskega svetovanja ter posledične spremembe v obnašanju ljudi z zmanjšanim obsegom iskanja zdravstvene pomoči zagotovo pri določenem deležu populacije vplivali na zakasnitev diagnoze in začetek zdravljenja rakave bolezni. Zaradi ukrepov na področju onkološkega zdravstvenega varstva je pri nekaterih onkoloških bolnikih lahko prišlo tudi do sprememb v poteku zdravljenja.

Kot smo s sodelavci Registra raka že ugotavljali v manjši preliminarni raziskavi (5) iz podatkovnih virov, ki so ažurno dostopni v državi, je bilo kljub predvideni ohranjeni nemoteni obravnavi na področju onkologije opaziti v obdobju omejevalnih ukrepov strm padec števila napotitev na prve in kontrolne onkološke preglede ter preglede genetskega svetovanja (padec za 33 %, 45 % in 85 %). Ugotavljamo padec števila prijav novih primerov raka (tako iz patohistoloških laboratorijev kot iz kliničnih ugotovitev) za okoli 30 % ter padec števila izvedenih diagnostičnih preiskav na Onkološkem inštitutu Ljubljana (rentgenske preiskave za 48 %, mamografije brez presejalnih preiskav za 76 % in 42 % za ultrazvočne preiskave). Do podobnih ugotovitev so prišli tudi v tujini (6–9).

VSEBINA PROJEKTA

Ocena vplivov epidemije na obvladovanje raka je možna na podlagi analize podatkov Registra raka Republike Slovenije in drugih slovenskih nacionalnih zdravstvenih registrov, zato smo raziskavo zastavili kot sodelovanje dveh vodilnih institucij na tem področju: Onkološkega inštituta Ljubljana (predvsem enota Epidemiologija in register raka ter

Ambulanta za genetsko svetovanje) in Nacionalnega inštituta za javno zdravje (Center za nalezljive bolezni).

V projektu bomo proučili napotitve na onkološke obravnave ter število novo prijavljenih diagnoz in izvedb diagnostičnih preiskav. Poseben poudarek bomo namenili tudi proučevanju vpliva epidemije COVID-19 na napotitve na onkološko genetsko svetovanje in testiranje na državnem nivoju ter ocenili morebitne zamike klinično genetskih in presejalnih obravnav teh pacientov in njihovih svojcev, saj je tudi na tem področju tako v Sloveniji kot v tujini (10) prišlo do motenj.

V raziskavi želimo dodatno ugotoviti kakšen je bil potek onkološkega zdravljenja pri bolnikih, ki so imeli hkrati tudi COVID-19. To bo možno, če bomo lahko povezali podatke Onkološkega inštituta Ljubljana in podatke o okuženih s covidom-19, ki jih upravlja Nacionalni inštitut za javno zdravje. Pri onkoloških bolnikih, ki so imeli hkrati tudi okužbo s covidom-19, bomo analizirali potek onkološkega zdravljenja, morebitna odstopanja in druge izide poteka onkološke bolezni.

Dodatno želimo analizirati tudi vpliv začasne ustavitve državnega presejalnega programa za zgodnje odkrivanja raka dojke DORA, katerega upravljalec in največji od 16 izvajalcev je Onkološki inštitut. Tako kot v večini držav (11–13) je bilo delovanje presejalnega programa DORA začasno ustavljeno 16. marca 2020. Ponovna vzpostavitev presejalnega slikanja je bila 25. maja 2020 na lokaciji Onkološkega inštituta, na ostalih lokacijah pa 1. junija. Urnik vabljenja na preiskavo je bil povsod prilagojen, in sicer na polovično zmogljivost zaradi izvajanja ustreznih ukrepov proti morebitnemu širjenju okužbe s covidom-19. V obdobju začasne zaustavitve programa DORA je tako izpadlo prek 30.000 terminov za presejalno slikanje, v času zmanjšane zmogljivosti urnikov po ponovni vzpostavitvi pa še dodatni (in izpad še vedno nastaja). Tako obsežen izpad slikanja DORA skuša nadomestiti z dodatnimi termini, vendar ocenjujemo, da bomo zamujeno nadoknadili šele po več mesecih (okvirno do enega leta) po ponovni vzpostavitvi polne zmogljivosti slikanja. Iz naštetih razlogov je prišlo do zamika v priporočenem intervalu za vabljenje in izvedbo presejalne mamografije (24 mesecev po

predhodni presejalni mamografiji), kar bi lahko vodilo v odkrivanje večjih ali obsežnejših rakov.

Za specifične cilje projekta smo si tako zastavili:

- a. oceniti morebitne zamike v napotitvah, diagnostiki in specialističnih obravnavah slovenskih onkoloških bolnikov v času trajanja epidemije COVID-19;
- b. proučiti potek in izide zdravljenja slovenskih onkoloških bolnikov, okuženih s covidom-19;
- c. ugotoviti morebitno poslabšanje prognostičnih faktorjev bolezni pri onkoloških bolnikih, (ne)obravnavanih v času epidemije zaradi prilagoditev v delovanju zdravstvenega sistema.

ZAKLJUČEK

Rak je pomemben zdravstveni problem naše populacije in njegovo breme trenutno raznovrstno presega dosedanje breme covid-19. Nemotena obravnava onkoloških bolnikov je ena od ključnih nalog naše celotne družbe, tudi v času epidemij ali katerih drugih kriznih situacij.

Z ugotovitvami tega projekta bomo pripomogli k razumevanju kratko-, srednje- in dolgoročnih posledic, ki jih bo epidemija COVID-19 imela na breme raka v slovenski populaciji. Ti dokazi bodo lahko služili kot osnova za ukrepanje ob morebitnem naslednjem valu epidemije COVID-19 ali ob drugih podobnih okoliščinah začasne poslabšane dostopnosti do osnovnih in/ali specialističnih zdravstvenih storitev. Ugotovitve bodo tudi pomembna podpora Državnemu programu za obvladovanje raka v sklopu sprotnega spremljanja bremena raka v Sloveniji. S projektom bomo prispevali k izboljšanju sistemskega obvladovanja raka tudi v času (katerih koli) izrednih ukrepov v prihodnje.

LITERATURA

1. Zadnik V., Gašljevič G., Hočevar M., Ivanuš U., Jarm K., Pompe-Kirn V., Strojan P., Tomšič S., Zakotnik B., Žagar T. eds. *Rak v Sloveniji 2017*. Ljubljana: Onkološki inštitut Ljubljana, Epidemiologija in register raka, Register raka Republike Slovenije, 2020.
2. Amit M., Tam S., Bader T., Sorkin A., Benov A. Pausing cancer screening during the severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 pandemic: Should we revisit the recommendations? *Eur J Cancer*. 2020; 134: 86–89.
3. Vanni G., Pellicciaro M., Materazzo M., Palombi L., Buonomo O. C. Breast Cancer Diagnosis in Coronavirus-Era: Alert From Italy. *Frontiers in Oncology*. 2020; 10: 938.
4. Vrdoljak E., Sullivan R., Lawler M. Cancer and coronavirus disease 2019; how do we manage cancer optimally through a public health crisis? *Eur J Cancer*. 2020; 132: 98–99.
5. Zadnik V., Mihor A., Tomšič S., Žagar T., Bric N., Lokar K., Oblak I. Impact of COVID-19 on cancer diagnosis and management in Slovenia: preliminary results. *Radiol Oncol*. 2020; 54(3): 329–334.
6. Guven D. C., Aktas B. Y., Aksun M. S., Ucgul E., Sahin T. K., Yildirim H. C. et al. COVID-19 pandemic: changes in cancer admissions. *BMJ Support Palliat Care*. 2020. doi.org/10.1136/bmjspcare-2020-002468.
7. Earnshaw C. H., Hunter H. J. A., McMullen E., Griffiths C. E. M., Warren R. B. Reduction in skin cancer diagnosis, and overall cancer referrals, during the COVID-19 pandemic. *Br J Dermatol*. 2020; accepted author manuscript. doi.org/10.1111/bjd.19267.
8. Dinmohamed A. G., Visser O., Verhoeven R. H. A., Louwman M. W. J., van Nederveen F. H., Willems S. M. et al. Fewer cancer diagnoses during the COVID-19 epidemic in the Netherlands. *Lancet Oncol*. 2020; 21(6): 750–1. doi.org/10.1016/S1470-2045(20)30265-5.
9. De Vincentiis L., Carr R. A., Mariani M. P., Ferrara G. Cancer diagnostic rates during the 2020 »lockdown«, due to COVID-19 pandemic, compared with the 2018–2019: an audit study from cellular pathology. *J Clin Pathol*. 2020; jclinpath-2020-206833. doi:10.1136/jclinpath-2020-206833.
10. 9 in 10 people living with a rare disease experiencing interruption in care because of COVID-19 [ogled 15. 7. 2020]. Dostopno na: https://download2.eurordis.org/documents/pdf/PressRelease_COVID19surveyresults.pdf
11. Roberts K., Cancer Research UK Blog. 1st June 2020. Over 2 million people waiting for cancer screening, tests and treatments [ogled 15. 7. 2020]. Dostopno na: <https://scienceblog.cancerresearchuk.org/2020/06/01/impact-of-coronavirus-on-cancer-services-revealed-over-2-million-people-waiting-for-screening-tests-and-treatments/>

12. Impact of COVID-19 crisis on Cancer care in European Countries. Information submitted by members of the Association of European Cancer Leagues (ECL) to the European Commission (DG SANTE) on 20th April 2020 [interni dokument].
13. De Pelsemaeker M.-C., Guiot Y., Vanderveken J., Galant C., Van Bockstal M. R. The Impact of the COVID-19 Pandemic and the Associated Belgian Governmental Measures on Cancer Screening, Surgical Pathology and Cytopathology. Pathobiology 2020. doi.org/10.1159/000509546.